

INHOUD

Dankwoord	7
Inleiding Omgaan met het verleden in oorlogstijd	15
Het verleden van het verleden in verleden en in heden	16
De omgang met het verleden als antropologische categorie	22
Bewoonbare geschiedenissen	25
Het verleden in oorlog?	27
Twee lage landen	31

DEEL I

DE OVERHEID EN HET NATIONALE VERLEDEN

Inleiding	37
-----------	----

I

1938 – 1940: Bedreigd verleden

Hoofdstuk 1 België: een oppervlakkige heropleving van het nationaal enthousiasme	42
De enthousiaste opbouw van een historisch bedrijf in de negentiende eeuw	42
De afbrokkeling van de 'idée belge' – ondanks Pirenne	44
De heropleving van de Belgische idee ten tijde van de onafhankelijkheidspolitiek	45
De oude instellingen verdedigd door een aantasting van de oude vrijheden?	50
Cultuurpolitiek tussen bewaren en vernieuwen	53
Het internationale perspectief	59
Hoofdstuk 2 Nederland: stabiel nationaal enthousiasme in wankel tijden	61
Een trage bewustwording in de negentiende eeuw	61
De geschiedenispolitiek in slechte papieren tijdens het interbellum	64
Het nationaal enthousiasme ongedeed	65
Een nationaal huis met vele kamers: de herdenkingspolitiek	67
Parlementaire debatten over het geschiedenisonderwijs	71
Het verleden gemobiliseerd: Nederland, erfdeel en taak	74
Besluit	75

**Overheid en verleden tijdens
de Duitse bezetting**

Proloog	De nationaal-socialistische geschiedvisie en de beslissing om de Lage Landen te bezetten	78
Hoofdstuk 3	De cultuurpolitieke kaders	84
A.	België: een verhaal van oude bekenden	84
	De Militärverwaltung	84
	Kapers op de kust	92
	Duitse cultuurpolitiek onder zware hypotheek	98
	Een Belgische cultuurpolitiek in het bezette land	99
B.	Nederland: een verhaal van overijverige nieuwkomers	103
	De Zivilverwaltung	103
	Een Nederlandse cultuurpolitiek in het bezette land	108
Hoofdstuk 4	Het verleden in het officiële discours	113
A.	België, of de onvermoede kracht van de ‘idée belge’	113
	Historisch geïnspireerde blauwdrukken voor België's toekomst	113
	Het militaire bestuur tussen Flamenpolitiek, Wallonenpolitiek en steun aan de ‘idée belge’	117
	Concurrerende Duitse visies	122
	De strijd tussen de Belgische politieke machthebbers om de erfenis van Albert I	123
	Een officieel Belgisch discours zonder woordvoerder in het bezette land	125
	Een propagandaslag om het Belgische verleden	126
	Een Vlaamse stem: de radioboodschappen van Julius Hoste	131
B.	Nederland, of de weerbaarheid van een ‘Germaans’ verleden	134
	Een illusie van Seyss-Inquart	134
	Een moeizame evenwichtsoefening van de secretarissen-generaal	138
	Het heilshistorisch perspectief van koningin Wilhelmina	141
	Minister-president Gerbrandy op de grens tussen religieus en verlicht zendingsbewustzijn	143
Hoofdstuk 5	Door de ruïnes naar de wortels: de conserverende geschiedenispolitiek	146
A.	België: De Duitse eenoog in het land der blinden	146
	Respectabele cultuurbeschermers	146
	Op zoek naar de bronnen van het volk: folklore en heemkunde	151
B.	Nederland: gedeelde beschermingsijver	153
	Roven en beschermen in bezet land	153
	De paradoxen van de Nederlandse cultuurbescherming	155

De ‘Volkstumspflege’, of de nostalgie naar vroegere beschavingsvormen	157
Authenticiteit of vitaliteit? De steun aan het volkskundig onderzoek en aan de reanimatie van volkskundige gebruiken	160
Hoofdstuk 6 Wetenschap als werving: de academische geschiedenispolitiek	164
A. België, of de magere opbrengst van een voorzichtige aanpak	164
Collegialiteit als propaganda: het universiteitswezen	164
Wat we zelf doen, doen we beter: het Deutsches Institut in Belgien	169
Een ‘Schmerzenkind’ van de Duitse wetenschapspolitik: het ‘Wallonien-Buch’	172
B. Nederland, of de rampzalige gevolgen van een radicale aanpak	175
Fata morgana’s in een dorre woestijn: het universiteitswezen	176
Een proliferatie van instituten met hetzelfde doel	181
Hoofdstuk 7 Een goede voorlichting over ons voorgeslacht: het geschiedenisonderwijs	187
A. België: de status quo nauwelijks bedreigd	187
Inhoudelijke aanpassingen in de marge	187
Een ‘toevallige’ didactische vernieuwing	190
B. Nederland: Kleine retouches, zwak getrokken hoofdlijnen	192
Een gespannen eensgezindheid: onderwijsopvattingen van Schwarz en Van Dam	192
De plaats van het geschiedenisonderwijs in de curricula	193
Pogingen tot leerplanvernieuwing	194
De beïnvloeding van het leerboekenaanbod	196
Een poging tot didactische vernieuwing: het heemkundeonderwijs	204
Hoofdstuk 8 De demonstratieve geschiedenispolitiek	207
A. België, of de grillige grenzen van het ‘vrije’ initiatief	207
Het geloken oog van de Ostrogoot: de geschiedenis ontsnapt aan de censuur	207
Het streven naar een cultuurpolitiek tijdschrift	211
Tentoonstellingen, culturdagen en herdenkingen	213
Afzijdigheid van de Belgische officiële instanties	221
B. Nederland, of de schadende overdaad	223
Een maas in het net: de censuur op historische werken	223
Publicistische bedrijvigheid	225
Nationaal geïnspireerde herdenkingen	229
Een systematische tentoonstellingspolitiek	233

III

1944/1945 - 1947:

Het nationale verleden heruitgevonden?

Hoofdstuk 9	België: het verleden is passé	246
	De trouw aan het verleden niet geheel ongerept	247
	De patriottische herinnering aan de twee wereldoorlogen	251
	De wedersamenstelling van het culturele patrimonium	254
	Schuchtere blikken naar de Angelsaksische wereld: het wetenschapsbeleid	259
	Het verleden en de opvoeding tot staatsburgerschap	261
Hoofdstuk 10	Nederland: Het verleden dat weigerde te herrijzen	269
	Romantische bezieling in tijden van tucht en ascese	269
	De mislukte terugkeer naar een 'romantisch' cultuurbeleid	273
	Tussen mythe en technische rationaliteit: het geschiedenisonderwijs in het gedrang	278
	Van neerlandocentrisme naar internationalisme: wetenschapspolitiek	281
	Besluit	284

DEEL 2

DE VAKLUI IN HET HISTORISCH BEDRIJF

Inleiding		289
------------------	--	-----

I

Tussen bestuur en wetenschap: het archiefwezen

Hoofdstuk 11	Nederland: de stofjas van (die andere) Fruin	296
	Een eerbiedwaardig gezelschap van heren met dubbele namen	296
	Een baaierd van twijfelingen: bewaren en vernietigen in vernietigende tijden	300
	Herkomstprincipe of politieke druk?	308
	Lichtschuwe archivariissen?	314
Hoofdstuk 12	België: de tevreden glimlach van Gachard	320
	Gekrenkt optimisme: de vernietigingsproblematiek	323
	Onwillige ruilpartners	326
	Een doelgroep van historici en vorsers	329
	Besluit	331

II

Tussen wetenschap, kunst en politiek: de academische geschiedschrijving

Hoofdstuk 13	Nederland: het historisch landschap herverkaveld	336
	Sleet op de toga van Fruin: de academische historiografie in 1938	336
	Concurrerende modellen	338
	Wind door de historische winkel: de beginnende generatiewisseling 1938-1940	347
	Tabula rasa: de historische wereld tijdens de bezetting	353
	De laatste fase van de generatiewisseling: 1943-1947	357
Hoofdstuk 14	Nederland: historisme en pragmatisme ondanks alles	366
	Van 'enclosures' naar een 'open field system'	366
	De grens tussen verleden en heden	368
	Een weerbarstig ideaal: objectiviteit	370
	Historie en leven	373
	Familiegeschiedenissen van de Nederlandse natie	376
	De aantrekkingskracht van het verleden	381
Hoofdstuk 15	België: de historiografie van het gezond verstand	385
	Het onvindbare historische gilde	385
	Clio's ruime woning: een legaat van Pirenne	387
	Variaties op het heden	390
	Het nut van de nutteloze geschiedenis	391
	De Wetenschap en het Vaderland getrouw	394
	Geen tuchtmeesters van de tuchteloze natie: de Vlaamse historici en de Belgische naties	395
	Franstalige historici en de Belgische naties	404
	Een wankele synthese: de Algemene Geschiedenis der Nederlanden	407
	De geschiedenis en het maatschappelijk project	409
	Besluit	411
Algemene conclusie:	een stuiptrekking van het verleden	413
Noten		421
Bibliografie		545
Afkortingen		596
Personenregister		599